

บทที่ ๑๐

ลีลาการอ่านบทประพันธ์

นอกจากกลวิธีการอ่านที่กล่าวไปแล้วนั้น ผู้อ่านบทประพันธ์อาจเพิ่มความไพเราะได้ โดยพิจารณาจากเนื้อความของบทประพันธ์ โดยมีหลักการทั่วไปดังนี้

เนื้อความแสดงอารมณ์เศร้า

น้ำเสียงควรเบาลง สันเครือ จังหวะการอ่านช้าลงกว่าปกติ

เนื้อความแสดงอารมณ์โกรธ

น้ำเสียงควรหนักแน่น เน้นเสียง เสียงดังกว่าเดิม อ่านกระชับสั้นห้วน

เนื้อความแสดงอารมณ์ขบขัน

ผู้อ่านต้องควบคุมตนเองไม่ให้หัวเราะ แต่ใช้น้ำเสียงแสดงความขบขัน

เนื้อความบรรยายหรือพรรณนา

ต้องอ่านให้ได้อารมณ์ของคำหรือข้อความ ใช้น้ำเสียงใสไม่ดังหรือค่อยไป

เนื้อความแสดงความยิ่งใหญ่หรือความศักดิ์สิทธิ์

ใช้น้ำเสียงหนักแน่น เน้น แต่ไม่ห้วน

เนื้อความสั่งสอน

น้ำเสียงปานกลาง ไม่ดังหรือค่อยไป เน้นเสียงที่คำสอน แต่ไม่ห้วน

เนื้อความแสดงการสู้รบ

น้ำเสียงดัง หนักแน่น ห้วน กระชับ

เนื้อความแสดงอาการตกใจกลัว

น้ำเสียงหนักเบาหรือสั้นเครือตามความรุนแรงที่ปรากฏ

เนื้อความแสดงอาการตัดพ้อต่อว่า

น้ำเสียงต่ำ เน้นบ้าง สะบัดเสียงบ้าง

นอกจากนี้ ยังอาจพิจารณาได้จากการแบ่งเนื้อความลักษณะต่างๆ เรียกว่า ลีลากลอน หรือ ลีลาของวรรณคดี ซึ่งโบราณได้แบ่งไว้ ๔ ประเภท (กำชัย ทองหล่อ, ๒๕๓๗) ดังนี้

๑. เสาวรจนี
๒. นารีปราโมทย์
๓. พิโรธวาทัง
๔. สัลลาปังคพิสัย

๑. เสาวรจณี

เป็นบทชมโฉม ชมความงามตัวละครทั้งชายและหญิง อมนุษย์ หรือสัตว์ ชมความงามของบ้านเมือง กองทัพ ป่าธรรมชาติ ต้นไม้ ลำธาร ฯลฯ

ตัวอย่าง

บทชมธรรมชาติ

“ว่าพลางทางชมคณานก	โผนผกจับไม้กิ่งมี
เบญจวรรณจับวัลย์ชาติ	เหมือนวันที่ไกลสามสุตามา
นางนวลจับนางนวลนอน	เหมือนพี่แนบนวลสมจินตะหรา
จากพรากจับจากจ่านรรจา	เหมือนจากนางสการะวาตี
แขกเต้าจับเต้าร้างร้อง	เหมือนร้างห้องมาหยารัศมี
นกแก้วจับแก้วพาที	เหมือนแก้วพี่ทั้งสามสิ่งความมา
ตระเวนไพรร้อนร้องตระเวนไพร	เหมือนเวรใดให้นิราศเสนาหา
เค้าโมงจับโมงอยู่เอกรา	เหมือนพี่นับโมงมาเมื่อไกลนาง
คับแคจับแคสันโดษเดี่ยว	เหมือนเปล่าเปลี่ยวคับใจในไพรกว้าง
ชมวิหคนกไม้ไปตามทาง	คะนึ่งนางพลางรีบโยชิ”

(อิเหนา, พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย)

ช่วงบรรยายธรรมชาติในวรรคหน้าแต่ละบาทใช้น้ำเสียงราบเรียบ เน้นเสียงตรงที่มีการเล่นคำ ช่วงคิดถึงนางในวรรคหลังแต่ละบาทให้ทอดเสียงซ้ำไอตครวญ

บทชมโฉม

“พงศ์ษัตริย์ทัศนนางเงือกน้อย	ดูแซมช้อยโฉมเงลาทั้งเผ้าผม
ประไพพักตร์ลักษณะล้ำล้วนขำคม	ทั้งเนื่อนมนวลเปล่งออกเต่งทรวง
ขงเนตรเกศกรอ่อนสะอาด	ตั้งสุรางค์นางนาฏในวังหลวง
พระเพลินพิศคิดหมายเสียดายดวง	แล้วหนักหน่วงนึกที่จะหนีไป”

(พระอภัยมณี, สุนทรภู่)

อ่านออกเสียงแต่ละคำให้ชัดถ้อยชัดคำ เพื่อสื่อความหมายว่า ตัวละครพิศดูรูปโฉมแต่ละส่วนอย่างพิเคราะห์ ทอดจังหวะและทอดเสียง เพื่อสื่อถึงอารมณ์หลงใหล

บทชมสัตว์

“เหลือบเห็นกวางขำดำขลับ	งามสรรพสะพรั่งดังเลขา
งามเขาเป็นกิ่งกาญจนา	งามตานิลรัตน์รูจี
คอก่งเป็นนงราววาด	รูปสะอาดราวนางสีอางศรี
เหลียวหน้ามาดูภูมิ	งามดั่งนารีชำเลื่องอาย
ยามวิ้งวิ้งเร็วดังลมส่ง	ตัดตรงท่งพลันผันผาย
จอมกษัตริย์เร่งรัตพรรณราย	กระทั่งถึงชายไพรวัน”

(ศกุนตลา, พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว)

ช่วงแรกราบเรียบแต่ไม่ช้า เพราะเหตุการณ์เกิดขึ้นกะทันหัน ช่วงท้ายเพิ่ม
จังหวะกระชั้นต่อเนื่อง

๒. นารีปราโมทย์

เป็นบทกล่าวแสดงความรัก ชื่นชม ชื่นชอบ โอ้โลม เกี้ยวพาราสี ราฟุ้งถึงคนรัก

ตัวอย่าง

“ถึงม้วยดินสิ้นฟ้ามหาสมุทร	ไม่สิ้นสุดความรักสมัครสมาน
แม้เกิดในใต้หล้าสุธาธาร	ขอพบพานพิศวาสไมคลาตคลา
แม้เนื้อเย็นเป็นห้วงมหรณพ	พี่ขอพบศรีสวัสดิ์เป็นมัจฉา
แม้เป็นบัวตัวพี่เป็นกุมรา	เซยผกาโกสุมประทุมทอง
เจ้าเป็นถ้ำอำไพขอให้พี่	เป็นราชสีห์สิงสู่เป็นคู่สอง
ขอติดตามทราวมสงวนนวลละออง	เป็นคู่ครองพิศวาสทุกชาติไป”

(พระอภัยมณี, สุนทรภู่)

อ่านทอดเสียง ออกอ่อน และทอดจังหวะช่วงท้าย

๓. พิโรธวาทัง

เป็นบทแสดงอารมณ์ไม่พอใจ ฉุนเฉียว ประชดประชัน ตัดพ้อ โกรธแค้น

ทะเลาะทุ่มเถียง

ตัวอย่าง

“พระยาครุฑพำงนุชสารแสดง	มโนแห่งดั่งมณีที่แตกฉาน
จึงตรัสว่าอำดูระหญิงพาล	ช่างกล่าวสารสอดแก้สำนวนกล
เราทราบสิ้นซึ่งระบิลมันขับอ้าง	จึงกระจ่างแจ้งข้ออนุสนธิ
ได้อภัยสมาตยาพลาพล	ตั้งจะตันดินม้วยด้วยคำพาล

เพราะมีชู้ไม่รู้ให้รอบเชิง
คิดว่าหงส์จะลงแต่ชลธาร
ตัวนางเป็นไทแต่ใจทาส
ตั้งสุกรฟอนฝ่าแต่อาจรม
น้ำใจนางเปรียบอย่างชลาลัย
เสียดายทรงวิไลแต่ใจพาล
สุกแดงตั้งแสงปัทมราช
เราารู้ใจแล้วมิให้อานาทร

หลงระเริงว่าเจ้ารักสมัครสมาน
กลับบันดาลกลัวเกลือกด้วยเปือกตม
ไม่รักชาติรสหวานมาพานชม
ห่อนนิยมรักรสสุคนธาร
ไม่เลือกไหลห้วยหนองคลองละหาน
ประมาณเหมือนหนึ่งผลอุทุมพร
ข้างในล้วนก็มีชาติเบียนบ่อน
จะพาคืนนครในราตรี"

(กาเกี้ยวกลอน, เจ้าพระยาพระคลัง (หน))

อ่านเน้นจังหวะเสริมและจังหวะหลัก ใช้น้ำเสียงเหยียดหยามประชดประชัน

๕. สัลลาบังคพิสัย

เป็นบทแสดงอารมณ์โศกเศร้า อาลัยรัก โอดครวญ ร้องไห้คร่ำครวญ

ตัวอย่าง

“มาถึงบางกรณีทวีโศก	ยามวิโยคยากใจให้สะอื้น
โธสุธาหนาแน่นเป็นแผ่นพื้น	ถึงสี่หมื่นสองแสนทั้งแดนไตร
เมื่อเคราะห์ร้ายกายเราก้เท่านี้	ไม่มีที่พสุธาจะอาศัย
ล้วนหนามเหน็บเจ็บแสบคับแคบใจ	เหมือนนกไร้รังเร่อยู่เอกรา"
	(นิราศภูเขาทอง, สุนทรภู่)

อ่านทอดจังหวะช้า เอื้อนเสียงท้ายวรรค ผ่อนเสียงตอนท้าย

กิจกรรมท้ายบท

๑. ระบุประเภทของลีลาวรรณคดี และเขียนบอกลักษณะการออกเสียงคำประพันธ์แต่ละประเภทต่อไปนี้

ก.

“แม่รักลูกลูกก็รู้ที่อยู่ว่ารัก
จะกินนอนนอนว่าเมตตาเดือน
แม่วันทองของลูกจงกลับบ้าน
จะก้มหน้าลาไปมิได้กลัว

คนอื่นสักเหมือนแสนไม่แมนเหมือน
จะจากเรือนร้างแม่ไปแต่ตัว
เขาจะพาลว่ารุ่นแม่ทูนหัว
แม่อย่ามัวหมองนักจงหักใจ”
(ขุนช้างขุนแผน)

ข.

“เสียงเจ้าสิเพราะกว่า
ฟากฟ้าสุราลัย
ยามเดินบเขินขัด
กรายกรก็เร้ารม
ยามนั่งก็นั่งเรียบ
แขนอ่อนฤเปรียบด้วย
พิศโฉมและฟังเสียง

ดูริยางคะติดใน
สุรศัพพะเรีงรมย์
กละนัจจะนำชม
ยะประหนึ่งระบำสรวย
และระเบียบเขินขวย
ธนุกังกระซิบไว้
ละก็เพียงจะขาดใจ”

(มัทนะพาธา, พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว)

ค.

“จะเจ็บจำไปถึงปรโลก
จะเกิดก็ฟ้ามาตรมตาย

ถารอยโตกรูร้างจางหาย
อย่าหมายว่าจะให้หัวใจ”
(อังคาร กัลยาณพงษ์)

ง.

“พี่ชมพี่เซยแล้ว พลังงาม
เจ้ามีอื้ออำความ ไปพร้อม
เจ้าเอื่อนมิเออขาม เขินพี่ อยู่ฤ
ผินพิกตรมาอย่าข้อง ขัดคั้นเคืองเลย”
(บทเหสังवास, เจ้าฟ้าธรรมธิเบศร์)

.....

.....

จ.

“เรื่อยเรื่อยมาเรียงเรียง นกบินเฉียงไปทั้งหมู่
ตัวเดียวมาไร้คู่ เหมือนพี่อยู่เพียงเอก
รำรำใจรอนรอน ออกสะท้อนถอนใจช้า
ดวงใจโยหน้าหน้า โถแก้วตามาหมางเมิน”
(กาพย์เห่เรือ, เจ้าฟ้าธรรมธิเบศร์)

.....

.....

ฉ.

“แม่นเจ้าคร้ามเคราะห์กาจ จงอย่ายาตรยุทชนา เอาพิสดราสตรี
สวมอินทรียี่สร้างเคราะห์ ฆตรัสเยาะเยี่ยงขลาด องค์กรุปราชยินสาร
แสนอัประมาณมาตย์มวล”
(ลิลิตตะเลงพ่าย, สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส)

.....

.....